

СТРАТЕГИЈСКО-БЕЗБЕДНОСНИ ТРЕНДОВИ И ПРОЈЕКЦИЈА СТРАТЕШКОГ ОКВИРА БЕЗБЕДНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ван. проф. др Станислав Стојановић*

Институт за стратегијска истраживања, Министарство одбране Р. Србије

др Бранкица Лукић - Поткоњак**

Управа за стратегијско планирање, Министарство одбране Р. Србије

Апстракт: Полазећи од неспорне чињенице да је безбедност примарни интерес и кључна претпоставка развоја савремених друштава, разумевање и процењивање актуелних и будућих кретања у ближем и даљем окружењу и њихових утицаја на безбедност Републике Србије имају изузетан значај у дефинисању оквира њене концептуалне и стратегијске припремљености у заштити виталних националних интереса.

Велики је број фактора који испољавају и који ће дугорочно испољавати свој утицај на безбедност Републике Србије и њеног окружења. Наиме, све снажнији обриси мултиполарног међународног поретка и појава нових глобалних учесника у светској политици, криза идеје глобалног друштва и повратак реалполитичких образаца у међународну политику, близина енергентима богатог, али и нестабилног арапско-персијског и каспијског басена, сукоби у Украјини и на Блиском истоку, озбиљна идентитетска криза и угрожавање унутрашње кохезије Европске уније, као и мигрантска криза, сасвим сигурно представљају незаобилазне чиниоце који ће утицати на политичке и безбедносне процесе у ближем и даљем окружењу Републике Србије.

Пројекција безбедносних трендова и изазова који прате процес социјализације Балкана, као простора који је и даље, у безбедносном смислу, најосетљивији део европског континента, имаће снажне рефлексије на дефинисање дугорочних опредељења Републике Србије. Проблеми Косова, Македоније и Босне и Херцеговине, као потенцијално најексплозивнији проблеми балканске безбедности, као и комплексност социо-економског и политичког контекста друштава на Балкану, посебно њихова несмањена етничка и верска дистанцираност, отежавају процес претварања Балкана из простора сукоба у простор дуготрајног мира.

Исто тако, сагледавање трендова у перцепцији и практиковању безбедности, посебно у начину вођења савремених оружаних сукоба и револуцији војне делатности, као и њихова дугорочна пројекција, од изузетног су значаја у дефинисању стратешког оквира безбедности Републике Србије, пре свега инструмената за заштиту њене безбедности.

Кључне речи: стратегијско-безбедносни трендови, изазови социјализације Балкана, револуција војне делатности, стратешки оквир безбедности Републике Србије.

* stanislav.stojanovic@mod.gov.rs

** brankica.lukic-potkonjak@mod.gov.rs

УВОД

Данас је сасвим јасно да процеси глобализација нису трансформисали носеће принципе у међународној политици, а концепт глобалног управљања светом показао се као неуспели покушај, испољивши бројне системске дисфункционалности и ограничења. Тако се уместо глобалног зближавања, што је била носећа идеја глобалних процеса, савремени свет суочава са снажним дезинтеграционим процесима и поларизацијама, све израженијем хијерархизовањем света на оне који имају и оне који немају и дисквалификавањем мултикултуралног концепта глобалне заједнице, што глобални мир и стабилност чини тешко достижним.

Дискредитовање идеје глобалног друштва и све снажнији хладноратовски стереотипи, као и одсуство заједничке визије изградње поуздане глобалне безбедносне структуре намећу нова искушења у погледу дефинисања претпоставки у заштити националних интереса, посебно малих држава, каква је Република Србија. Бројна ограничења и специфичности њеног геополитичког положаја додатно усложњавају дефинисање стратешког оквира, као и чињеница да Република Србије и српски народ нису имали примерене одговоре на изазове које је наметнуо крај 20. и почетак 21. века.

Наравно, бројни социјални, економски и политички изазови лимитирају могућност тачног предвиђања глобалних безбедносних трендова, посебно оних који ће најзначајније одређивати будућност простора Балкана и југоисточне Европе у целини. Ако се томе додају и све комплекснији и у основи нелинеарни процеси у међународној политици, онда тежина таквих предвиђања и дефинисање стратешких детерминанти у заштити националних интереса једног политичког колективитета добија своје пуно значење. Међутим, када је реч о југоисточној Европи (ЈИЕ), основано се може тврдити да ће изазови, као што су процеси очувања политичке и економске моћи ЕУ и њена озбиљна идентитетска криза и угрожавање њене унутрашње кохезије, надметање евроатлантске и евроазијске геополитичке концепције, сукоби у Украјини и на Блиском истоку, мигрантска криза, дефицит енергената, криза идеје глобалног друштва и повратак реалполитичких образаца у међународну политику представљати кључне стратегијско – безбедносне трендове који ће одредити оквире регионалне стабилности и безбедности, посебно стабилности Републике Србије.

БЕЗБЕДНОСНИ ТРЕНДОВИ

Сасвим сигурно, многобројна дисквалификаторска обележја која су пратила идеју глобалног друштва последњих неколико деценија и наметљиви и неодмерени покушаји универзализације једног политичког, економског и културолошког модела у великој мери су десоцијализовали планетарне просторе и тиме обесмислили и дискредитовали велику идеју о једном свету, учинивши од њега непредвидив свет.¹ Такав свет изражених асоцијалних обе-

¹ National Security Strategy US, 2015.

лежја ослабио је идеју општег добра и глобалног заједништва и отворио огромне просторе за екстремистичко читање етничког, верског и цивилизацијског одређења појединаца и колективитета. Иако су након тријумфа у Хладном рату најавиле друштво сасвим различито од до тада познатих друштава, Сједињене Америчке Државе се у свом глобалном деловању нису одрекле ни својих хегемонистичких аспирација нити империјалног наслеђа европских држава.² Своју глобалну управљачку улогу и доминантну позицију у светској политици САД су градиле на јасно препознатљивим реалполитичким принципима и геополитичким интересима који своје полазиште имају у моћи и настојању да се она у међународној политици непрестано потврђује. Такви хегемонистички вредносни постулати спољнополитичког деловања онемогућили су САД да своју лидерску улогу искористе конструктивно и да промовишу добро управљање светом³, већ је таква притирајућа политика увећавала глобалну нестабилност и небезбедност. Испоставило се, као тврди Бжежински, да је глобална политика неспојива са концентрацијом хегемоне моћи у рукама једне једине државе.⁴

Такво деконструктивно лидерство САД и њена наглашена хегемонистичка перцепција међународне политике учинили су свет опаснијим него икада, дискредитујући концепт глобалног друштва, истовремено потврдивши снажну идеолошку заснованост ставова који су оглашавали да је са неолибералним концептом наступило доба краја историје. Интензивни глобални идеолошки, културолошки, геополитички и геоекономски расколи доприносе да је данас светско друштво ризика⁵ постало друго име савременог света. Глобални интереси насупрот националним интересима, Запад насупрот остатку света, Ислам насупрот Западу, глобална животна средина насупрот глобалном потрошачу, све богатија мањина и све сиромашнија већина чине само део снажних дезинтеграционих процеса који потискују идеју универзалног светског друштва.⁶ Криза идеје глобалног друштва и поновно опасно америчко супротстављање Запада Русији⁷ враћа хладноратовске обрасце у међународну политику.

Урушавање кредибилитета САД и истовремено јачање моћи Кине и Русије отворили су простор за јачање мултиполарног међународног поретка и појаву нових глобалних учесника у светској политици, при чему, сасвим сигурно, данас ниједна појединачна сила не може да понуди доследно глобално лидерство.⁸ Нова мултиполарна констелација снага и реалполитички оквир

² Bežinski Zbignjev, *Amerika – Kina i sudbina sveta*, Albatros Plus, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2013, стр. 13.

³ Falk Ričard, „Globalna vlast (nove) zamisli”, u: Babić Jovan, Bojanić Petar, *Zbornik Globalno upravljanje svetom*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Dosije studio, Beograd, 2012, стр. 60.

⁴ Bežinski Zbignjev, *isto*, 13.

⁵ Бек Улрих, *Светско друштво ризика*, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013.

⁶ Mahbubani Kišor, *Velika konvergencija, Azija, zapad, i logika jednog sveta*, CIRSD, Beograd, 2015.

⁷ Бремер Ијан, *СУПЕРСИЛА*, ЦИРСД, Београд, 2015, стр. 11.

⁸ *Исто*, стр. 10.

међународне политике детерминишу контекст за заоштравање бројних геополитичких надметања и анимозитета, који ће имати изражене дугорочне импликације на глобалну стабилност и стабилност у многим регионима света. Извесно је да ће посебну тежину имати надметање евроатлантске и евроазијске геополитичке перцепције, што ће имати снажне рефлексије на безбедносне процесе на европском простору. Као покретачка сила евроатлантског геополитичког дискурса, који је у суштини оквир евроинтеграцијских процеса, САД ће настојати да сачувају функцију Европе као истуреног положаја у неутралисању глобалних амбиција Русије. Таква геополитичка детерминанта подразумева континуирано заоштравање супротстављености Запада и Русије. Снажно ширење НАТО на исток, као и најавна велике претње с Истока и базирање снага НАТО у балтичким републикама, Пољској, Румунији и Бугарској представљају недвосмислену потврду таквих геополитичких настојања САД. Међутим, израстање Немачке у одлучујући политички чинилац у ЕУ, посебно излазак Велике Британије из ЕУ, отежаваће амбицију САД да очува свој атлантистички глобални примат.

Истовремено, ревитализована Русија све јасније демонстрира своју моћ, настојећи да задобије обележја глобалне силе и тако се одупре атлантистичким аспирацијама продора на исток и сачува телуократски геополитички примат на евроазијском копненом масиву. Економским, безбедносним и другим аранжманима настоји да очува доминацију у постсовјетском простору, а економским и безбедносним повезивањем са Кином, као и са осталим државама БРИКС-а утемељује своје лидерство на евроазијском простору. Сукоби у Украјини отежавају њена настојања да се позиционира и на западноевропском простору, умањујући домете њених економских аранжмана, пре свега са Немачком и Италијом. Геополитичка посебност југоисточне Европе наглашава њену и даље значајну заинтересованост за правац и смер политичких токова на том простору.

Када је реч о ЕУ, извесно је да ће она, самостално или заједно са САД, наставити да испољава снажан утицај на процесе и њихов смер у региону ЈИЕ. Другим речима, евидентно је да ће европска перспектива региона чинити преовлађујући оквир према коме ће државе региона усмеравати сопствени друштвени развој у наредном периоду.⁹ Отуда је извесно да ће стабилизација региона и његова пуна социјализација и европеизација зависити од снаге и домета деловања ЕУ да креира безбедно окружење и подстакне бржу политичку, економску и социјалну транзицију држава у региону. Наравно, међународни кредибилитет ЕУ и делотворност и домети њене политике биће тесно повезани са ревитализацијом идеје европског заједништва, исто тако и са природом њених односа с најзначајнијим чиниоцима савремене међународне политике.

Међутим, економска криза и још више и криза идентитета и са њима најдиректније повезана мигрантска криза, све израженије терористичко угрожа-

⁹ Штрбац Катарина, Стојановић Станислав, Симић Јасминка, Суботић Милован, Благојевић Вељко, Бранислав Милосављевић, Милош Миленковић, *Стратегијско-безбедносни трендови у југоисточној Европи до 2020. године*, Медија центар ОДБРАНА, Београд, 2015.

вање безбедности, страх од културне контаминације и демографске неравнотеже коју доносе неевропски народи, а посебно Брегзит, уздрмали су унутрашњу кохезију ЕУ као никада до сада, доводећи у питање и сам смисао њеног постојања као постмодерног и аутентичног концепта политичког организовања. ЕУ је престала да буде најстабилније и најбезбедније подручје, а Брегзит је за многе знак да је за ЕУ наступило доба егзистенцијалне кризе ЕУ.¹⁰ Одлазак Велике Британије из ЕУ може да проузрокује мноштво проблема и подстакне стварање чврстих граница тамо где их није било. Отворени су простори за повратак старих ривалитета и предрасуда карактеристичних за Европу 19. века, који све више подривају ексклузивност ЕУ као супранационалног пројекта. Одсуство солидарности и снажан пораст броја ортодоксних заговорника националне државе¹¹ и предности *нашег* оспоравају аутентичну перспективу ЕУ. Томе треба додати и чињеницу о лимитираној аутономији ЕУ у спољнополитичком наступу, али и различита мишљења у вези са дилемом колико је рационална конфронтација са Русијом¹² која је исувише велика и значајна и географски блиска Европи, као и у вези с тим дилема о могућем смеру њеног позиционирања у светлу различитог вредновања домета атлантистичке и евроазијске геополитичке концепције. Такође, доминација Немачке, као најмоћније силе ЕУ која пресудно дефинише смер ЕУ, отвара објективну опасност настајања немачке Европе.¹³ Све су то догађаји који представљају преломне тренутке ЕУ који се тичу њеног опстанка или дезинтеграције, а бројна несагласја и амбивалентности у њеном функционисању указују на неопходност новог европског друштвеног уговора који треба да обезбеди више слободе, социјалне сигурности и демократије преко више Европе.¹⁴

Заоштравање односа Европске уније и Руске федерације представља једно од најзначајнијих обележја савремених међународних односа са огромним импликацијама на регионалну стабилност, посебно за стабилност Републике Србије. За ЕУ, сарадња и партнерство са Руском Федерацијом остаје од суштинског значаја за њен економски развој, посебно за њену енергетску стабилност, као и одржавање стабилности и безбедности европског континента, укључујући и регион југоисточне Европе. Ескалација кризе у Украјини, која се управо десила на „европском питању”, поред тога што је недвосмислено потврдила одсуство кохезије унутар ЕУ и неделотворност њеног спољнополитичког наступа, подстиче јачање идеолошког и вредносног зазора од сарадње и партнерства са Руском Федерацијом.¹⁵

¹⁰ *Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске уније*, јун 2016.

¹¹ Бек Улрих, *Немачка Европа - Нове констелације моћи у доба кризе*, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013.

¹² Бремер Ијон, исто, стр. 13.

¹³ Бек Улрих, *Немачка Европа - Нове констелације моћи у доба кризе*, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013.

¹⁴ *Исто*, стр. 79.

¹⁵ Штрбац Катарина, Станислав Стојановић и остали, *исто*, стр. 198.

Наравно, регион југоисточне Европе за Руску Федерацију више нема ону важност какву је имао у периоду Хладног рата, али је он и даље, пре свега због економских интереса, и даље задржао војно-стратегијски значај. Мањак енергената и других стратешких сировина у односу на ниво развоја цивилизације и потреба европских друштава, актуелизовао је геополитичку позицију региона југоисточне Европе као транзитног подручја за транспорт руског нафте и гаса до европских потрошача. Та околност, као и актуелна разилажења у односима између ЕУ и Руске Федерације поводом кризе у Украјини има не мале импликације на европски интегративни капацитет држава региона у наредном периоду. Афирмација међународне позиције Русије отвара простор за знатно објективније сагледавање домета евроинтеграција.

Арапско пролеће и демократизација Блиског истока покренули су лавину тешко контролисаних процеса који су тај простор претворили у простор екстремизма, тероризма и насиља запањујућих размера, са снажним рефлексима на простор Европе. Радикализација ислама подстакла је веома снажне анимозитете унутар ислама и снажење анимозитета према свему ономе што није ислам. Такав комплексан контекст утицао је на стварање Исламске државе и ширење насиља у име узвишених циљева и јединог исправног пута. На тај начин, исламистички екстремизам постао је један од најзначајнијих појавних облика политичког насиља,¹⁶ а добро организовани и добро финансирани радикални исламисти покренули су нове безобзирне нападе, непрекидну колону избеглица и драматично појачали мору глобалног тероризма. Грађански рат у Сирији и понекад дијаметрално различити интереси неких од главних актера допринели су да драматични контекст Блиског истока постане још драматичнији. Мигрантска криза која је последица неконтролисаних процеса насиља и деструкције на Блиском истоку иницирала је снажне токове нестабилности и небезбедности на европском простору, али још више дилема о идентитету Европске уније и њеном систему вредности који је требало да има универзални значај. Управо на том питању, дешавају се снажни дезинтегративни токови у Европској унији, који примарно следе националну логику испољавајући снажне импликације на идеју европског заједништва који воде парадоксалном оживљавању континента малих држава.¹⁷ Пораст терористичких активности које се повезују са деловањем Исламске државе и заговорницима радикалног ислама међу мигрантима, нема сумње да ће отежавати способност ЕУ да изнађе одговоре који се заснивају на парадигми њеног постнационалног система вредности.

Енергетска безбедност представља све значајнији чинилац стабилности и просперитета савремених држава, па тако и једно од приоритетних питања њихових политика. Надметање најмоћнијих светских сила за контролу и поседовање извора енергије и контролу транспортних путева постало је питање

¹⁶ Милован Суботић, *Екстремизам под окриљем религије*, Медија центар ОДБРАНА, Београд, 2015.

¹⁷ Бек Улрих, *Немачка Европа*, стр. 77.

са глобалним политичким, економским и безбедносним импликацијама. Геополитички и геостратегијски значај региона, посебно његова лимитираност енергентима поставили су питање енергетске безбедности као једно од приоритетних, при чему ће енергетска безбедност Европе и надметање осталих главних актера, пре свега Руске Федерације и САД, за путеве дотура енергента, имати огроман утицај на енергетску безбедност држава у региону, као и на важне сегменте њихових политика.

Наравно, консолидација простора Балкана зависиће од дугорочних политика Немачке и Турске и Русије на простору ЈИЕ. Историјске, геополитичке, економске и културолошке везе представљају важне детерминанте дугорочних политика Немачке и Турске на нашим просторима. Сукоб у бившој СФРЈ отворио је простор за нову балканску политику ових држава, а значај Црног мора као стратешке енергетске раскрснице за транспорт гаса и нафте и транспортне могућности Дунава, су, такође, значајни елементи те политике. Немачка, као најмоћнија економска сила на европском простору настоји да своју спољнополитичку позицију на простору ЈИЕ примери степену своје моћи. Снажна економска сарадња балканских држава са Немачком у условима кризе, као економски најмоћније и политички најутицајније државе у ЕУ, намеће закључак да ће ова држава задржати курс свог деловања на Балкану. Одлучујуће политичке силе у Европи чине Немачку и пресудном у даљој европеизацији Балкана. У том смислу, основано се може рећи да је, како Бек закључује, Немачка са ЕУ профитирала, како политички и економски, тако и морално, па је стога у њеном приоритетном интересу да унапређује ЕУ. У том смислу, када је реч о интеграцији Балкана, моћ Немачке биће пресудна у његовој пуној европеизацији,¹⁸ а статус политичке и економске силе отвара јој могућност да умањи утицај Турске. Једина опасност за таква предвиђања јесте поновно откривање националне државе у Немачкој, што може да ослаби њену заинтересованост за пројекат ЕУ.

Исто тако, Турска, земља која у последњој деценији бележи снажан економски развој, показује политички и економски интерес за контролу и надгледање процеса у ЈИЕ. Историјска, географска и културолошка блискост са народима Балкана представља снажан фактор њене заинтересованости. Актуелни унутрашњи расколи у Турској и промене које се дешавају на унутрашњем и спољнополитичком плану тичу се питања секуларног устројства турске државе, који је праћен снажним процесом ревитализације и афирмације исламске традиције у турском друштву. Отуда су верски фактор и повезивање турске савремености и славне прошлости Отоманског царства важни елементи државног пројекта „Турска стратешка визија 2023” који предвиђа повећање моћи Турске од регионалне силе ка глобалном актеру. Поред исламског фактора, планови Турске засновани су на њеној геополитичкој позицији, која себе види као највеће чвориште енергетских токова и као будуће средиште

¹⁸ Штрбац Катарина, Станислав Стојановић и остали, *исто*, стр. 201.

три континента: Африке, Азије и Европе¹⁹. Радикалне промене турске спољне политике према свету укључују и Западни Балкан као један од приоритета блиског окружења јер је у географском, историјском и културолошком смислу „Турска балканска земља”.

Опредељење Турске да, и поред покретања сопственог пројекта, не одустане од приступања Европској унији, не умањује њено настојање да свој утицај према исламском свету и свом најближем окружењу гради на ослобађању дуго сузбијаног, али дубоко укореваног исламског опредељења и ревитализације целокупног духовног и политичког наслеђа Отоманског царства, као и амбиције да уместо европске периферије буде средиште једне нове геополитике констелације. Таква, по много чему неоосманистичка стремљења, представљају раскидање с начелима и праксом уздржане спољне политике, засноване на познатој девизи „мир у земљи, мир у свету”, за коју је било карактеристично одустајање од мешања у унутрашње ствари других земаља и одустајање од било каквих претензија на регионалну доминацију.²⁰ Управо зато, данашња Турска у доброј мери је постала извор озбиљних унутрашњих подела и немира, укључујући и неуспели војни пуч, као и тензија са суседима, западним савезницима и осталим значајним међународним актерима. Све то у великој мери умањује културно-цивилизацијске домете савремене Турске и имаће снажан утицај на домете њене спољнополитичке моћи у будућности.

ИЗАЗОВИ СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ БАЛКАНА

Социјализација Балкана није завршена и социоекономски и политички контекст је веома комплексан, што упозорава да се трансформација Балкана из зоне конфликта у зону трајног мира суочава са бројним изазовима, а актуелизација неких од њих може да буде у основи снажне радикализације регионалне нестабилности. Суочавање са бројним тешко решивим проблемима економске транзиције, социјалне несигурности и политичке нестабилности крира оквира за истрајавање етничких и верских неразумевања и анимозитета. Новонастале државе, без обзира на недвосмислену европску и евроатлантску оријентацију нису успеле да афирмишу постмодерне концепте мултикултурних друштава и убрзају процесе међусобног помирења. Променљив смер безбедносне стабилизације указује да пуна безбедносна консолидација овог простора није остварена.

Опредељење новонасталих балканских држава да се прикључе европским и евроатлантским интегративним процесима, као и прихватање и промоција вредности демократије, правне државе људских права и социјалне правде имали су несумњиво позитиван ефекат на постконфликтну стабилизацију

¹⁹ Jeftić-Šarčević Nevenka, „Zapadni Balkan u projekciji „Turske strateške vizije”, *Međunarodni problemi*, Vol 62, 4, 2010, str. 691-714.

²⁰ Simić Predrag, „Euroatlantizam u kreiranje bezbednosne zajednice. Euroatlantism in creating a security community”. *Zbornik tekstova Nova Srbija Novi NATO, vizija za budućnost u 21. veku* Proceedings, *New Serbia, New NATO, vision of the future for 21st century*, Beograd, 2011. str. 367-381.

простора Балкана. Залагањем за модел сарадње у безбедносној сфери, који наглашава значај идеје мултилатерализма и партнерства, дат је снажан подстрек редефинисању безбедносних политика и усвајања модерних стандарда организовања безбедности Балканских држава. Све то потврђује став да се идеја чланства у европским и евроатлантским структурама показала као значајан инструмент социјализације региона.

Међутим, инвестирање главних међународних актера, пре свега ЕУ и НАТО, у постконфликтну социјализацију Балкана и његову социјалну и институционалну реконструкцију нису дали очекиване резултате. Балкан није у пуној мери трансформисан у зону стабилности и безбедности и као такав суочава се са бројним изазовима, због чега је прогрес безбедносне консолидације наглашено нелинеаран.²¹ Политичка, економска и социјална нестабилност, наслеђе недавне прошлости и континуитет ретроградних процеса, наглашена етничка дистанца и културни обрасци предграђанских друштава ограничавају пуну безбедносну стабилизацију Балкана. Исто тако, показало се да европска и евроатлантска оријентација балканских држава није могла да буде гаранција за пуну стабилизацију и унапређења поверења међу државама и јачања њиховог осећаја регионалног заједништва.

Све то сугерише да социјализација Балкана није завршена, да је и даље социоекономски и политички контекст веома комплексан, односно да на овим просторима још увек постоје снажне политичке, културолошке и етничке контрадикције. Због тога се Балкан и даље третира много више као географски концепт, а не као регион где су државе значајно повезане социјалним, економским и политичким везама. Управо зато, превазилажење неких обележја модела затворених предграђанских друштва и израстање балканских држава у одговорна грађанска и демократски интегрисана друштва захтеваће још доста времена и напора. Јасни наговештаји бриселске елите да се у наредних десетак година не предвиђа проширење ЕУ сасвим сигурно додатно појачавају песимизам у погледу брже и потпуније стабилизације простора Балкана.²²

Екстремни национализам и опседнутост прошлошћу и даље представљају изражена обележја социјалног миљеа балканских друштава, што у комбинацији с бројним другим, пре свега, економским ограничењима и израженим сиромаштвом и slabим институцијама, има негативне рефлексије на процесе модернизације и креирања истински грађанских политичких заједница. У таквом специфичном социјалном контексту, јачање верског екстремизма, посебно исламистичког, поспешује процесе затворености и неповерења према другим конфесијама, што у доброј мери ограничава домаћаје мултиетничког друштвеног устројства и безбедносне заједнице као пројекта ЕУ и НАТО. Суштинске разлике у тумачењу новије историје такође представљају снажан генератор разилажења, што условљава истрајавање негативних стереотипа о дру-

²¹ Suzette R.Grillot, Rebecca J. Cruise, Valeria J. Derman, „Developing security community in the Western Balkans: The role of the EU and NATO”, *International politics*, Vol.47,1, 2010, p. 62-90.

²² Osservatorio strategico Outlook, 2015, p. 72).

гима као противницима и успорава процес помирења и ограничава домете концепта мултикултуралности. Наравно, таква стремљења добијају на интензитету чињеницом да је идеја мултикултуралности, као једна од носећих идеја ЕУ, стављена на озбиљна искушења на европском простору последњих година.

Главно обележје нестабилности и етничких напетости тиче се аспирација албанске етничке заједнице. Сигурно да једнострано проглашење независности Косова и Метохије представља проблем који својим потенцијалом носи највеће претње по крхку регионалну стабилност. За многе, признање независности Косова и Метохије представља снажан подстицај ревитализацији великоалбанског државног пројекта. Овај чин, који се сматра за „последњу фазу распада бивше СФРЈ”, за многе сигурно није и последњи корак у „стабилизацији” региона. Тешко је поверовати да ће Албанци, као једна од најбројнијих и демографски најперспективнијих нација у региону, након остваривања националних интереса на Косову и Метохији, одустати од даљих амбиција о једном народу и једној држави. Бриселски разговори Београда и Приштине усмерени на унапређење свакодневног живота нису испунили очекивања када је реч о релаксацији међуетничких анимозитета, нити су умањили аспирације косовских Албанаца о етничком устројству такозване Републике Косово.

Континуитет побуна Албанаца у Македонији, које су често задобијала карактер оружаног насиља, недвосмислено је потврдило агресивност њихових сепаратистичких амбиција. Потписивање Охридског споразума представља само делимично остварени циљ албанске етничке заједнице у Македонији, због чега се може тврдити да постоје бројне непознанице о одрживости тог споразума и будућности етничких односа у Македонији. Такве околности чине Македонију потенцијално веома експлозивним простором на коме су етничке тензије само потиснуте, а не и значајно релаксирани. Све то указује да ће аспирације албанског народа још дуго бити елемент сукобљавања на простору Балкана, при чему се може закључити да ће слабљење идеје ЕУ јачати аспирације Албанаца, отварајући простор за прерастање Косова у центар ширења исламског екстремизма.

Исто тако, различите перцепције будућности Дејтонског споразума и покушаји реконцептуализације Босне и Херцеговине кроз заговарање њеног унитарног државног устројства остају претња њеној стабилизацији. Свакако, нефункционалност политичког система и слабост институција, као и изражени економски проблеми и политичка нестабилност су социјални миље који БиХ много више чини механичком комбинацијом три народа који живе тамо него заједницом која има сигурну перспективу.²³ У том контексту, одсуство унутрашњег консензуса о политичком устројству БиХ компликује њену интеграцију у европске и евроатлантске процесе,²⁴ као најприхватљивијем унутрашњем интегрисањем фактору.

²³ Симић Предраг, *исто*, стр. 367-381.

²⁴ Шолаја Милош, „Босна и Херцеговина и нови Стратешки концепт НАТО, Bosnia and Herzegovina and NATO's new Strategic Concept”, *Zbornik tekstova Nova Srbija Novi NATO, vizija za*

Квалитет међуетничких односа, као и недостатак свести о регионалном идентитету и могућности сарадње и интеграције на Балкану сугерише да на том простору још постоје снажне социјалне и етничке контрадикције које се испољавају у различитим формама, а најчешће кроз неадекватан интензитет позитивних међуетничких односа и различитих форми етничких дистанцираности. Иако је залагање за успостављање модерног плуралистичког културолошког идентитета важан стандард европског интегративног процеса, који нажалост велики број чланица ЕУ својим актуелним деловањем озбиљно оспорава, изрази традиционалне свести балканских друштава су још увек јаки. Дешавања на Блиском истоку и у северној Африци, посебно снажна миграторна кретања у арапском свету, сасвим сигурно, додатно ће компликовати јачање мултикултурализма као важне претпоставке стабилности на Балкану.

Данас је јасно да су очекивања балканских држава да ће процес евроинтеграција креирати оквир за изналажење солуција за све постојеће проблеме који произилазе из економске и технолошке неразвијености, као и да ће решити заостале етничке и социјалне конфликте, била нереална и да не дају уверљиве резултате. Управо зато, превазилажење постојећих модела националних држава, као доминантних амбиција етничких група на Балкану, њихово израстање у зрела грађанска друштва, високо демократски интегрисана, трајаће дуго.²⁵

РЕВОЛУЦИЈА ВОЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Иако је деструктивна природа оружаних сукоба остала непромењена, искуства из савремених ратова показују да су се њихова форма, начин извођења, као и носиоци, значајно променили. Оружани сукоби постали су доминантно асиметрични и не могу бити схваћени изван контекста процеса глобализације. Исто тако, три концепта, тотални рат између зараћених народа, масивне армије и дуготрајни рат, постају за садашње време и у предвидивој будућности, мање вероватни него у било које време после Другог светског рата.²⁶

Савремене оружане снаге све више се ослањају на информационе технологије, покушавајући да максимизују своју технолошку предност, чиме појмови попут мрежноцентричног ратовања, као начина превођења информационе супериорности у борбену супериорност, више нису везани само за домен теорије, већ постају и неизоставни део ратне праксе. На борбеном простору нестају јасне линије разграничења између сукобљених страна, темпо дејстава се повећава, а тежиште сукоба се помера ка цивилној структури друштва. Нови сукоби све мање личе на оне вођене претходних деценија и у војној мисли

budućnost u 21. veku Proceedings, *New Serbia, New NATO, vision of the future for 21st century*, Beograd, 2011. str. 317-381.

²⁵ Митровић, Љубиша, Стјепановић-Захаријевски, Љиљана, „Нације на Балкану између модернизације и ретрадиционализације”. Рад са пројекта *Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције* (149014Д), Ниш, 2007, стр. 164.

²⁶ Steed, Brian, *Armed Conflict: The Lessons of Modern Warfare*, PRRESIDIO, Balantine Books, New York, 2003, p. 17.

бивају карактерисани као ратови четврте генерације. Осим тога, све израженији диспарат у снази између сукобљених страна доводи до експанзије асиметричних сукоба, а ерозија државног монопола на употребу силе до све већег значаја недржавних субјеката у оружаним сукобима. Последице ових кретања су „померање” сукоба унутар граница држава и све већа заступљеност интрадржавних ратова, због чега се називају и конфликтима ниског интензитета. Иако су то оружани сукоби локалног карактера, они укључују велики број актера, па се тешко разазнаје разлика између унутрашњег и спољашњег оружаног сукоба, а због радикалног нарушавање садржаја који превазилазе оквире конвенционалног ратовања, такви оружани сукоби се карактеришу као дегенерисано ратовање.²⁷ Исто тако, захваљујући значајним политичким и културолошким промена, као и технолошком напретку, спорна питања у односима између држава, као и све бројнијих недржавних актера се, осим на бојном пољу, преносе и решавају и у другим сферама, дајући све већи значај неоружаним облицима угрожавања.

Утицај политичких и економских кретања, технолошког развоја и промена у самој оружаној борби, довели су до револуционарних промена у обављању војне делатности. Оне су исказане променама у домену командовања, организације и употребе војске, као и њеном обезбеђењу. У сфери командовања је присутан тренд смањивања времена реаговања целог командног ланца, што је директна последица бржег темпа извођења борбених дејстава и развоја и увођења у употребу савремених командно-информационих система. Захтев да се брже од противника види, анализира, одлучује и делује постаје императив успешног извођења борбених дејстава. Такође, примећује се све веће оптерећење командне структуре, услед широког спектра изазова који се налазе пред њом. У домену организације и припреме војске, изражен је тренд смањења бројног стања оружаних снага и њихова професионализација. Без обзира на смањење бројности, њихове борбене могућности нису умањене јер бројни фактори, попут научно-технолошког напретка, вишеструко увећавају војну моћ. На плану употребе војске, доктринарна одређења великих сила указују на то да је препознат тренд усложњавања борбеног окружења, све већег значаја асиметричног ратовања и недржавних субјеката, као и широке примене високотехнолошких решења и савремених средстава ратне технике. У домену обезбеђења војске, због све бржег темпа извођења борбених дејстава, па самим тим и веће потрошње горива и убојних средстава, као и због све већег броја комплексних средстава ратне технике и сложености њиховог одржавања, приметан је све израженији значај логистичког обезбеђења. Последице овог тренда подразумевају драстично повећање потребног броја експерата за сигурну експлоатацију војне технике, али и укључивање приватних компанија у реализацији задатака логистичког обезбеђења.

²⁷ Калдор Мери, *Нови стари ратови, Организовано насиље у глобализованој ери*, Београдски круг, Београд, 2005, стр.15.

Наведени трендови недвосмислено потврђују да се рат, последњих деценија, мењао брже него икада пре у историји. Док су ратови прве, друге и треће генерације еволуирали вековима и деценијама, ратови четврте генерације су, након свега две деценије, почели да најављују пету генерацију ратова. Уколико се погледају безбедносне перцепције три светски најзначајнија субјекта, може се закључити следеће. Нуклеарни арсенали и конвенционалне војне снаге су и даље, као за време Хладног рата, гарант националне безбедности и кључни чинилац институције детерента. Ипак, у односу на претходни период, када су војни капацитети грађени да би одвраћали, стиче се утисак да се данас граде како би били употребљени. Чини се неизбежним сукоб регионалних сила у успону и САД (и осталих западних земаља), које ће настојати да одрже глобалну лидерску позицију. Недржавни субјекти имаће све већу улогу у будућим оружаним сукобима, јер током свог деловања они успешно заобилазе важеће међународне норме, а ефикасност у остваривању циљева чини их врло пожељним „ресурсом”. Управо због тога, скоро све велике силе очекују њихово веће коришћење од стране држава и регуларних оружаних снага, што ће за последице имати експанзију нове врсте хибридних ратова. Будући да се између савремених армија ствара технолошка равнотежа, може се очекивати да ће се у будућим сукобима премоћ остваривати кроз развој напредних модела употребе снага. Управо због тога, већина држава чини напоре усмерене ка оспособљавању својих оружаних снага према новим моделима употребе, попут приступа базираних на ефектима, маневру или мрежама.

ЗАКЉУЧАК

Полазећи од неспорне чињенице да је безбедност примарни интерес и кључна претпоставка развоја Републике Србије, разумевање и процењивање актуелних и будућих кретања у ближем и даљем окружењу и њихових утицаја на безбедност имају изузетан значај да се избегну или умање искушења „нервозног догађања историје”. То је посебно значајно ако се зна да српски народ није имао примерене одговоре на изазове турбулентних промена у међународним односима на крају 20. века и распада СФРЈ. Одсуство стратешког промишљања и деловања у одговору на комплексне и тешко решиве изазове о прихватљивом државном оквиру, уз снажно игнорисање српских интереса од стране међународне заједнице, представљају факторе који су били у основи снажне деструкцији српског етничког корпуса.

Пројекције трендова у будућности такође наглашавају бројне изазове са којим ће се Република Србија сусретати у наредном периоду. Изневерена очекивања процеса глобализације и повратак историје у међународну политику наговештавају свет збрке, нереда и огромне нестабилности, при чему ће начело моћи бити носеће начело у међународним односима, што позицију малих држава чини посебно изазовном. Ако се томе дода и историјско наслеђе недавне прошлости Балкана и још увек присутна снажна етничка и културолошка дистанцираност балканских држава, онда неизвесност постаје најснажни-

је обележје стратегијског окружења Републике Србије. Несумњиво, много је разлога који налажу неопходност стратешког промишљања како би се налазила најпримеренија решења за заштиту идентитета српског народа и интереса Републике Србије у целини. То је неопходан услов да се проблеми не би решавали тек онда када настану, већ да се, у мери колико је то могуће, у континуитету разматра карактер односа у стратегијском окружењу и дефинишу примерени одговори.

Партнерство и заједничко деловање у мултинационалном формату мора да буде дугорочно опредељење Републике Србије. У том смислу, партиципација и изградња капацитета и способности за мултилатерално деловање сасвим сигурно треба да представљају приоритет спољнополитичког наступа Републике Србије. Чињеница је да трендови развоја савременог света умножавају број транснационалних угрожавања безбедности који захтевају интегрисане и координисане глобалне одговоре, па је зато, без обзира на то што се глобални поредак показао као неделотворан, данас више него јасно да се све већи број глобалних питања мора решавати глобално. Наравно, од изузетног значаја у стратешком промишљању позиције српског народа у не превише наклоњеном окружењу мора представљати настојање да витални национални интереси, у мери у којој је то могуће, не буду у супротности са интересима најмоћнијих држава. Управо зато, геополитичка надметања морају бити предмет темељних анализа, лишени емоција и идеолошке или друге врсте пристрасности. Република Србија недвосмислено не може бити изван европских токова, јер и географски и културолошки припада тамо. Међутим, европско опредељење не би смело да буде опција која нема алтернативу, већ та усмерења морају бити вреднована са становишта заштите виталних националних интереса. У том смислу, јачање традиционално добрих односа са Руском Федерацијом, као и снажно стратешко партнерство са Народном Републиком Кином, шире простор и слободу стратешког промишљања.

Исто тако, трајни интерес Републике Србије јесте превазилажење ограничења етнички и конфесионално одређене политике и залагање за приближавање етничким заједницама и државама суседима. Чињеница да је српски народ присутан у државама у окружењу требало би да, на дужи рок, отвори просторе за његову бољу позиционираност. Бројна искушења са којима се српски народ у најближем окружењу суочава не би смела да доведу у питање став да јачање односа са етничким заједницама, као и промоција друштвене позиције мањина у Републици Србији представља одговор стратешког домета.

Сигурно је да би одустајање од напора да се Косово и Метохија врати матици представљало трајно, пре свега, идентитетско сакаћење српског етноса, због чега је сасвим јасно да ти напори морају бити важан аспект дугорочних опредељења Републике Србије. Наравно, такво опредељење не би смело да буде круто дефинисано и мора да подразумева трагање за одређеном врстом компромиса са Албанцима. Само тако би се обезбедило да Косово и Метохија не буде узрок даљем урушавању геополитичке позиционираности Републике

Србије, већ да подразумева креирање оквира за ревитализацију позиције српског народа на Косову и Метохији. Иако решења које дефинише Бриселски споразум не представљају примерен институционалан оквир, она ипак представљају реалност која има одређени међународни легитимитет и као таква морају представљати основу за даље напоре.

Јачање Републике Српске у оквирима које је дефинисао Дејтонски споразум недвосмислено представља опредељење које има дугорочан стратешки значај. Институционални аранжмани Босне и Херцеговине, уз све евидентне мањкавости, представљају оквир за значајну позиционираност представника српског народа у Босни и Херцеговини, па према томе и могућност укупне ревитализације положаја српског корпуса. Исто тако, даље интензивирање специјалних веза између Републике Српске и Републике Србије завређује позицију највишег приоритета у дефинисању политике за заштиту виталних интереса Републике Србије. Такође, превазилажење дифузног схватања националног идентитета које се испољава кроз унутарнационална неслагања у оквиру којих доминира расцеп на национално и грађанско, представља опредељење које треба да створи основе за јачање националне кохезије у трагању за примереним одговорима на изазове пред којима се нашао српски народ и Република Србија.

Реализација стратешких интереса Републике Србије мора да подразумева искључиво демократски профилисане поступке, јер само као такви могу да обезбеде широку прихваћеност и легитимитет, при чему области економије, културе и образовања морају имати посебно место. То свакако не значи да кредибилни војни потенцијали имају мањи значај и да стога завређују мању друштвену бригу и пажњу. Војна моћ, сасвим сигурно, јесте неспоран инструмент у заштити, али и у промоцији националних интереса Републике Србије.

Наравно, разумевање актуелних безбедносних токова представља незаобилазни аспект дефинисања практичних политика Републике Србије које ће узети у обзир сву комплексност односа стратешког окружења и тако елиминисати елементе спонтаности, волунтаризма и произвољности, што је услов да заштита интереса националних интереса буде ефикаснија.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бек Улрих, *Немачка Европа - Нове констелације моћи у доба кризе*, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013.
2. Бек Улрих, *Светско друштво ризика*, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013.
3. Бремер Ијон, *СУПЕРСИЛА*, ЦИРСД, Београд, 2015.
4. Bežejinski Zbignjev, *Amerika – Kina i sudbina sveta*, Albatros Plus, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2013.
5. Suzette R.Griliot, Rebecca J. Cruise, Valeria J. Derman, (2010) „Developing security community in the Western Balkans: The role of the EU and NATO”, *International politics*, Vol.47,1, 2010, 62-90.

6. *Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске уније*, јун 2016.
7. Jeftić-Šarčević Nevenka, „Zapadni Balkan u projekciji „Turske strateške vizije”, *Međunarodni problemi* Vol 62, 4, 2010, str. 691-714.
8. Калдор Мери, *Нови стари ратови, Организовано насиље у глобализованој ери*, Београдски круг, Београд, 2005.
9. Кукер Роберт, *Сумрак Запада*, ДОСИЈЕ, Београд, 2006
10. Митровић Љубиша, Стјепановић-Захаријевски Љиљана, „Нације на Балкану између модернизације и ретрадиционализације”. Рад са пројекта *Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у просецу евроинтеграције* (149014Д), Ниш, 2007.
11. *National Security Strategy US, 2015.*
12. Mahbubani Kišor, *Velika konvergencija, Azija, zapad i logika jednog sveta*, CIRSD, Beograd, 2015.
13. Oservatorio strategico Outlook, 2015.
14. Simić Predrag, „Euroatlantizam u kreiranje bezbednosne zajednice. Euroatlantism in creating a security community”. *Zbornik tekstova Nova Srbija Novi NATO, vizija za budućnost u 21. veku Proceedings, New Serbia, New NATO, vision of the future for 21st century*, Beograd, 2011. str. 367-381.
15. Суботић М., *Екстремизам под окриљем религије*, Медија центар ОДБРАНА, Београд, 2015.
16. Steed Brian, *Armed Conflict: The Lessons of Modern Warfare*, PRRESIDIO, Balantine Books, New York, 2003, p. 17.
17. Falk Ričard, „Globalna vlast (nove) zamisli”, u: Babić Jovan, Bojanić Petar, *Zbornik Globalno upravljanje svetom*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Dosije studio, Beograd, 2012.
18. Šolaja Miloš, „Bosna i Hercegovina i novi Strateški concept NATO, Bosnia and Herzegovina and NATO’s new Strategic Concept”, *Zbornik tekstova Nova Srbija Novi NATO, vizija za budućnost u 21. veku Proceedings, New Serbia, New NATO, vision of the future for 21st century*, Beograd, 2011. str. 317-329.
19. Штрбац Катарина, Стојановић Станислав, Симић Јасминка, Суботић Милован, Благојевић Вељко, Бранислав Милосављевић, Милош Миленковић, *Стратегијско-безбедносни трендови у југоисточној Европи до 2020. године*, Медија центар ОДБРАНА, Београд, 2015.

STRATEGIC AND SECURITY TRENDS AND PROJECTION OF THE STRATEGIC FRAMEWORK OF THE SECURITY OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Assoc. prof. Stanislav Stojanović*, PhD

Strategic Research Institute, Ministry of Defence, Republic of Serbia

Brankica Potkonjak-Lukić**, PhD

Strategic Planning Department, Ministry of Defence, Republic of Serbia

Abstract: Starting from the indisputable fact that security is the primary interest and a key prerequisite for the development of contemporary societies, understanding and assessing current and future trends in the near and distant environment and their impacts on the security of Republic of Serbia are particularly important in defining a framework of its conceptual and strategic preparedness to protect vital national interests.

There are many factors that are influencing and will continue to influence in a long-term the security of Republic of Serbia and its environment. The stronger contours of multipolar international order and the emergence of new global participants in world politics, the crisis of the idea of global society and return of realpolitik patterns in international politics, proximity of energy-rich but unstable Arab-Persian and the Caspian basin, conflicts in Ukraine and the Middle East, serious identity crisis and threat to internal cohesion of the European Union, as well as the migrant crisis, certainly represent major factors that will affect the political and security processes in the near and distant environment of the Republic of Serbia.

Projection of security trends and challenges that accompany the process of socialization of the Balkans, as an area which is still, in terms of security, the most sensitive part of the European continent, will have a strong reflection on the definition of long-term commitments of the Republic of Serbia. Problems in Kosovo, Macedonia and Bosnia and Herzegovina, as potentially the most explosive issues of the Balkan security, as well as the complexity of socio-economic and political context of the societies in the Balkans, especially their unabated ethnic and religious standoff, complicate the process of converting the Balkans from the conflicting area to the area of lasting peace.

Also, monitoring of trends in perception and practice of security, especially regarding the waging of contemporary armed conflicts and the revolution in military affairs, as well as their long-term projection are of great importance in defining the strategic framework of security of the Republic of Serbia, primarily the instruments to protect its security.

Key words: strategic and security trends, challenges of the socialization of the Balkans, revolution in military affairs, strategic framework of the security of the Republic of Serbia.

* stanislav.stojanovic@mod.gov.rs

** brankica.lukic-potkonjak@mod.gov.rs